

УДК 343.9

Н.Б. Хлистова

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ

Тривалий час увага вчених, які вивчали особистість як суб'єкт правовідносин, була сконцентрована головним чином на дослідженні питань, пов'язаних із неправомірними діями осіб, що мали назву протиправних, антисоціальних, злочинних та інших дій, які порушували існуючі норми права.

В.Н. Кудрявцев писав, що значний інтерес являє собою аналіз мотивів і цілей різних видів поведінки, маючи на увазі особливості правомірної та протиправної поведінки [1, с. 90]. Але вчений указував, що такий аналіз повинен проводитись окремо для правомірної та протиправної поведінки. З такою його позицією ми не можемо погодитись, оскільки вивчення мотивації окремо кожного виду із самого початку призведе до необґрунтованого звуження знання про природу правової поведінки, зважаючи на те, що, по-перше, обидва види поведінки є її різновидом, по-друге, правомірна і протиправна поведінка є єдністю протилежностей – як невід'ємні та діалектично взаємопов'язані сторони правової дійсності. Тому без комплексного дослідження неможливо буде з'ясувати всю сукупність системуютьорюючих факторів, що обумовлюють зв'язки протиправної та правомірної поведінки.

Дотепер боротьба зі злочинністю здійснюється переважно шляхом покарання винних за конкретні злочини, однак не можна не погодитися з думкою В.К. Грищука, що у суспільстві, де реалізуються ідеї цивілізованої ринкової моделі економіки, функціонують достатньо розвинуті інститути громадянського суспільства, існують демократичні принципи реалізації і діяльності всіх гілок влади, формується достатньо високий рівень соціокультурного потенціалу, кримінально-правові засоби об'єктивно не потребують широкого застосування. Вони виконують функцію «ultima ratio» – останнього засобу, крайньої міри впливу на суспільні відносини [2, с. 5-6].

Проте ситуація складається таким чином, що на сьогодні покладається достатньо багато завдань та сподівань у боротьбі зі злочинністю саме на кримінальне законодавство. Але воно не повинно вирішувати численні соціально-економічні проблеми суспільства. З цього приводу О.М. Пасенюк пише, що навряд чи вирішить кримінально-правова заборона соціальну або економічну проблему, якщо вона не буде доповненням до економічних, фінансових та інших подібних заходів. А при ефективності таких заходів навряд чи буде потрібна і сама кримінально-правова заборона [3, с. 14].

Неефективність заходів у боротьбі зі злочинністю пояснюється недосконалістю кримінально-правових норм, надаються пропозиції щодо посилення їх санкцій. Дотепер залишається дискусійним питання про причини злочинності, рецидиву злочинів, заходів та засобів протидії та боротьби із цим негативним соціальним явищем.

Функція запобігання, незважаючи на численні програми протидії злочинності, знаходиться у занепаді, оскільки програми носять або декларативний характер, або не виконуються через брак коштів.

На нашу думку, однією із причин такого стану є недостатнє використання можливостей суспільства у протидії злочинності, зокрема такого аспекту, як правомірна поведінка.

Вважаємо, що якщо проблему неможливо вирішити загально визнаними засобами, доцільно шукати альтернативні підходи, які б здатні були вирішувати завдання та проблеми, які стоять перед суспільством.

Засобом формування правової держави є забезпечення правопорядку, насамперед, шляхом підвищення рівня правосвідомості та правової культури громадян, провадження діяльності, спрямованої на запобігання правопорушенням, забезпечення ефективного контролю за дотриманням законів.

Очевидно, що соціальна цінність правомірної поведінки полягає в її властивостях забезпечувати нормальний розвиток, функціонування суспільного устрою та реалізацію членами суспільства своїх потреб та інтересів. Крім цього, правомірна поведінка містить ще не повністю досліджені можливості протидії протиправним проявам учасниками суспільних відносин, стримування таких проявів та ресоціалізації осіб, які порушили вимоги закону.

Суспільство є живим організмом, негативні прояви членів якого мають розглядатись як хвороба, що потребує свого лікування. Застосування ліків здатне викликати тимчасове полегшення, але найчастіше хімічні речовини ліків нейтралізують наслідки хвороби, а не її причини, здійснюють негативний вплив на інші органи. У ролі ліків для суспільства на сьогодні виступають види покарання, пов'язані із позбавленням волі, які все частіше лише тимчасово обмежують функціонування особи, яка вчинила злочин, у суспільстві.

При цьому негативно відображаються на суспільних відносинах, учасником яких була засуджена особа: втрата суспільно корисних зв'язків, роботи, місця мешкання, авторитету друзів, колег, знайомих та багато іншого.

Не всі хвороби доцільно лікувати хімічними препаратами, як і не всі порушники закону мають бути позбавлені волі. У нетяжких випадках спрацювують захисні функції організму і він здатний самостійно протидіяти хворобі, отже, і суспільство може здійснювати вплив на осіб із недостатньо криміналізованими настановами.

Порівняння «хвороб» суспільства, якими є злочинність і пов'язані із нею фонові явища, із хворим організмом не є випадковим. Традиційна медицина та представники нетрадиційної медицини роблять акцент на запобіганні захворюванням – краще запобігати хворобі, ніж потім її лікувати. Підтримуючи такий підхід, зазначимо, що його схематично можливо перенести та застосовувати щодо регулювання суспільних відносин, пов'язаних із запобіганням та боротьбою зі злочинністю.

Більшість наук спочатку вивчає норму, а лише потім – наслідки її порушення та можливості запобігання. На принципі вивчення норми базується економіка, майже всі науки технічного профілю, більшість природних наук. Сучасна

соціологія проголошує, що, вивчаючи аномальне окремо від нормального, втрачається можливість дослідження їх у взаємозв'язку, в той час як тільки через взаємозв'язок вивчення може бути в повній мірі плідним і достатньо обґрунтованим. Соціологія кримінального права проголошує, що перш ніж вивчати відхилення від норми, треба вивчати нормальну поведінку.

На сьогодні предмет науки кримінології складається з чотирьох основних елементів: злочинність; причини та умови злочинності; особа злочинця; запобігання злочинності.

В цьому контексті А.В. Баляба, Е.В. Віленська, Є.А. Дідоренко, Б.Г. Розовський зазначають, що, можливо, настав час докорінно переглянути вихідні позиції кримінології [4, с. 221]. Йдеться про те, що кримінологія традиційно вважається наукою про причини злочинності, її мета з'ясувати, чому люди вчинюють злочини. Різноманітність нарахованих причин та факторів, які обумовлюють вчинення злочину, стала підставою для афоризму: легше назвати, що не є причиною злочинності, ніж усе те, що нею є.

Тому зазначені вище автори запропонували ідею «перевернути» постановку завдання, визначивши першочерговим завданням кримінології вивчення причин, через які люди не вчинюють злочини, при цьому знаходяться під тиском правових обмежень, приписів, заборон тощо, добровільно несуть тягар цих обмежень.

Дійсно, без наукового осмислення правомірної поведінки неможливе плідне дослідження причин і форм вчинення правопорушень, а також засобів їх запобігання і методів боротьби з ними. Рівень правомірної поведінки громадян є основним показником ефективності організації правопорядку в державі.

Кримінологічний інтерес у запобіганні злочинності соціально активна правомірна поведінка становить через те, що вона не тільки стимулює поширення інших видів правомірної поведінки, а і має соціальну базу для свого розвитку – суспільно корисну діяльність громадських, релігійних організацій, волонтерства тощо.

Яскравим прикладом суспільно корисної правомірної поведінки є волонтерська діяльність, яка будується на засадах добровільності та добротності, законності, гуманності та гідності, спільності інтересів та рівності прав її учасників, гласності, відповідальності та конфіденційності.

Суспільство навіть на стадії формування володіє такими якостями, як саморегуляція та самоорганізація, тому воно має достатній потенціал для боротьби із негативними проявами своїх членів. На нашу думку, широке залучення громадськості до розв'язання проблем, які переважно постали перед державою, може мати певні позитивні результати.

Кримінологічна роль правомірної поведінки у контексті запобігання злочинності полягає у такому:

– протидія «фоновим» явищам злочинності – наркоманії, алкоголізму – шляхом створення недержавних реабілітаційних центрів та поширення пропагандистської інформації в навчальних закладах, засобах масової інформації, місцях позбавлення волі та інших місцях, де є можливим масове висвітлення шкідливості зазначених явищ;

– у діяльності недержавних реабілітаційних центрів та застосування ними належного профілактичного впливу в навчальних закладах, засобах масової інформації, місцях позбавлення волі;

– створення спортивних клубів, центрів дозвілля та інших закладів;

– протидія поширенню кримінальної субкультури серед неповнолітніх та молоді;

– поширення волонтерського руху, популярні в сучасному суспільстві засоби заохочення здорового способу життя, благодійності, добродійної поведінки, спортивних досягнень, стимулювання активного та здорового відпочинку;

– участь у виправленні осіб, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі, допомога у соціальній адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що дозволить зменшити рівень рецидивної злочинності;

– протидія поширенню кримінальної субкультури, зокрема її засудження і викриття засобами мистецтва, правової та соціальної пропаганди.

Зазначені напрями реалізації суспільно корисної мотивації стануть можливими та ефективними за умови підтримки та стимулювання правомірної діяльності державою: матеріальне та моральне заохочення, активне висвітлення діяльності у пресі, для молоді-волонтерів – допомога у навчанні, працевлаштуванні тощо.

За умов перспективного планування у разі вчинення зазначених заходів мова йтися про значне зниження рівня злочинності.

Література

1. Кудрявцев В.Н. Правовое поведение: норма и патология / В.Н. Кудрявцев. – М.: Наука, 1982. – 288 с.
2. Гришук В.К. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 13-15 квітня 2007 р.: У 2 ч. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – Ч. 1. – 312 с.
3. Пасенюк О.М. Деякі проблемні питання нового Кримінального кодексу України // Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення: Матер. міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 жовтня 2001 р., м. Харків. – К. – Х.: Юрінком Інтер, 2002. – 272 с.
4. Криминология: приглашение к дискуссии / А.В. Баляба, Э.В. Виленская, Э.А. Дидоренко, Б.Г. Розовский. – Луганск: РИО ЛИВД, 2000. – 318 с.

Анотація

Хлистова Н.Б. Криминологічне значення правомірної поведінки у запобіганні злочинності. – Стаття.

Вивчення мотивації окремо кожного виду із самого початку призведе до необґрунтованого звуження знання про природу правової поведінки. Тому без комплексного дослідження неможливо буде з'ясувати всю сукупність системоутворюючих факторів, що обумовлюють зв'язки протиправної та правомірної поведінки.

Ключові слова: злочинність, мотивація злочинної поведінки, правомірна поведінка, суспільно корисна мотивація, запобігання злочинності.

*Summary****Hlystova N.B. A value of criminology of good behaviour in prevention of criminality. – Article.***

Studying of separate kinds of motivation will lead to unreasonable narrowing of nature knowledge of legal behavior from the beginning. Therefore without complex research it will be impossible to find out all set of backbone factors which cause communications of illegal and lawful behavior.

Key words: crime, criminal behavior, motivation, lawful behavior, socially useful motivation, crime prevention.

УДК 343.9:351.74(4)

З.М. Макаруха

**ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ
ТА ЗАПОБІГАННЯ ЇЙ У РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПОЛІЦІЙНОГО ОФІСУ (ЄВРОПОЛУ)**

З розвитком європейських інтеграційних процесів та відкриттям внутрішніх кордонів ЄС [1, с. 11-13], організована злочинність, тероризм, прояви насильства, хуліганство і шахрайство є новими викликом для компетентних органів держав-членів та інститутів ЄС в рамках Європейського простору свободи, безпеки та юстиції [2, с. 179-197]. Вони загрожують не лише політичній, правовій та економічній системі ЄС, але й безпеці кожного громадянина ЄС зокрема.

Для подолання цих загроз необхідною є ефективна політика ЄС у сфері забезпечення належного рівня безпеки громадян ЄС, яка передбачає забезпечення взаємопроникнення та взаємного доповнення між національними та європейською системами забезпечення безпеки, зокрема запровадження правових механізмів розвитку поліцейного співробітництва між державами-членами ЄС.

Дедалі більшого значення набуває така форма поліцейного співробітництва в рамках ЄС, яка відбувається в рамках Європолу. Ця форма співробітництва зазнала суттєвих реформ відповідно до Рішення Ради 2009/371 від 6 квітня 2009 р. «Про заснування Європейського Поліцейного Офісу (Європолу)» [3]. Зазначене Рішення замінило Конвенцію про Європол 1995 р. Причиною зміни правових основ функціонування Європолу (який відповідно до Рішення 2009/371 є правонаступником Європолу, створеного відповідно до Конвенції про Європол) є труднощі, пов'язані з процедурою внесення змін до Конвенції. Європол не може динамічно та ефективно функціонувати, якщо зміни до його головного правового інструменту набирають чинності лише через чотири чи п'ять років після їх погодження на найвищому політичному рівні [4]. Натомість процедура внесення змін до рішення Ради триває від одного до кількох місяців, що дає змогу визначати компетенцію Європолу залежно від визначених політичних пріоритетів.

Рішення Ради 2009/371 визначає нову структуру та мандат Європолу, який отримав статус агенції ЄС. Набуття Європолом статусу агенції змінює